

CZU: 37.01

PROBLEMA ADAPTĂRII ȘCOLARE ÎN CLASA INCLUZIVĂ

Nina SACALIUC, conferențiar universitar, doctor,

317

Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți, Republica Moldova

Summary: *The article deals with some theoretical aspects of school adaptation in the inclusive class. Describe the determinants of school adaptation, groups of children to which the process of adaptation to school is different.*

La etapa actuală, când societatea în ansamblu traversează o perioadă de restructurare, un principiu care asigură învățământul formativ este realizarea instruirii într-o concordanță cât mai armonioasă cu particularitățile individuale și de vârstă ale copiilor.

În ultimul timp tot mai mult se vorbește despre educația incluzivă, despre dreptul fundamental al fiecărui copil la educație. Este mult mai anevoioasă calea spre incluziunea școlară a copiilor cu dizabilități. Pentru copilul cu dizabilități și pentru familia lui este importantă realizarea unei incluziuni școlare cât mai realiste, care n-ar avea efecte adverse, prin care s-ar asigura sănătatea copilului.

Problema adaptării școlare a elevilor cu dizabilități reprezintă un aspect fundamental al activității instructiv-educative, fiind prezentă în viața școlii, în preocupările de zi cu zi ale cadrelor didactice, dar și în numeroase cercetări, atât pe plan național, cât și internațional.

Fenomenul educației este legat de însușirea de către copil a noilor tipuri de activitate, rolului social, schimbarea mediului social. În concepția psihologului A.V. Petrovski, adaptarea este privită ca un moment deosebit, ca o fază în devenirea omului, de care, într-o măsură oarecare, depinde caracterul dezvoltării ulterioare a personalității.

În opinia lui A. Coașan și A. Vasilescu, adaptarea școlară reprezintă procesul de realizare a echilibrului dintre personalitate în evoluție a elevului pe parcursul formării sale și exigențele ascendente ale anturajului în condițiile asimilării conținutului informațional în conformitate cu propriile disponibilități și a acordării la schimbările calitative și cantitative ale ansamblului normelor și valorilor proprii sistemului de învățământ. Aceasta implică acțiunea de modificare, de ajustare, de transformare a copilului pentru a deveni „apt pentru” școală, capabil de a face față cerințelor instructiv-educative și de a fi compatibil (sub aspectul disponibilităților bio-psiho- sociale), în acord cu normele și regulile pretinse de programa școlară pentru dobândirea cu succes a rolului și statutului de elev [1, p. 10].

Adaptarea școlară nu poate fi limitată la pregătirea intelectuală a copilului. Adaptarea reprezintă un proces complex, proiectat și dirijat de cadru didactic, în vederea realizării unor raporturi optime între ele și mediul educativ/didactic.

Din punct de vedere social adaptarea școlară marchează tendința de integrare a obiectului educației într-o anumită comunitate, în cadrul unui proces, care începe în familie și continuă în instituția preșcolară, școală, societate.

Școala joacă un rol esențial în dezvoltarea unor atitudini tolerante de simpatie și de conviețuire pașnică a copiilor unii față de ceilalți. Cercetările în domeniul acesta arată că la vârsta de 7 ani, mulți copii au atitudini negative față de cei ce sunt diferiți de ei.

Copiii cu dizabilități se deosebesc de cei sănătoși prin faptul că ei nu văd, nu aud, nu vorbesc, au dificultăți de respirație sau toată viața și-o petrec într-un cărucior cu roțile. Unii copii reușesc mai puțin la învățatură, ei gândesc mai încet, memorizează mai greu.

Cadrul didactic trebuie să lucreze pentru a integra copiii cu nevoi speciale într-un colectiv sănătos. Acest lucru complică munca profesorului.

Venind la școală acești copii întâmpină greutăți, deoarece programul școlar are niște cerințe pentru un elev cu nivel sporit, acești elevi au nevoi speciale, nu reușesc să studieze programa școlară, greu se adaptează la condițiile școlii.

Ne vom opri la unele particularități ale adaptării copiilor la noile condiții ale vieții sociale.

Adaptarea este acomodarea structurii și funcției organismului la condițiile mediului. Însă ar fi incorect să ne limităm numai la o așa înțelegere a adaptării. Este necesar de vorbit nu numai de adaptare, dar și de un caracter activ de acomodare la un nou mediu. Analizând specificul adaptării copiilor către școală, este rațional de evidențiat felurile ei în corespundere cu tipurile disponibilității copiilor. O apropiere unică față de felurile și nivelurile pregătirii și, corespunzător, față de felurile și nivelurile adaptării ne dă posibilitate de realizat, într-o măsură oarecare, ideea continuității în munca educatorului și învățătorului. Realizarea concordanței între cerințele obiectivelor educaționale și răspunsul comportamental al elevului față de acestea reprezintă o condiție esențială a adaptării școlare.

Adaptarea școlară este rezultatul confluenței, interacțiunii unui ansamblu de factori, care pot fi grupați în două categorii: (1) factori interni (biopsihologici) și (2) factori externi (pedagogici și socio-familiali). Factorii interni se referă la caracteristicile anatomo-fiziologice și la variabilele personalității elevului, fiind considerați condiții subiective, iar cei externi sunt independenți de elev, fiind condiții și solicitări obiective, exterioare elevului [1, p. 14].

Factorii interni personali (absența motivației, dezinteresul, lipsa unui model stimulant, existența unor boli psihice grave, care pot fi divizați în:

- biologici - se referă la starea sănătății organismului copilului, gradul de maturitate școlară, la anumite deficiențe ale analizatorilor, la echilibrul endocrin, la boli organice, tulburări nervoase și dezvoltarea fizică;
- psihologici - includ procesele psihice (cognitive, afective, volitive), însușirile psihice (temperament, atitudini, interese), fenomene psihice (atenția, limbajul) nivelul de inteligență și de aspirație, atitudinea față de muncă, voința de a învăța.

Factorii externi, mediu (prezența unor persoane străine sau a unui mediu social ostil, prezența unor modele străine negative, conflictele și crizele sociale și culturale, pierderea valorilor morale, schimbarea mediului de origine):

pedagogici, se referă la:

- forma de organizare a procesului de învățământ;
- metodele și mijloacele didactice, adecvarea acestora la copil și la tipul de personalitate a acestuia;
- natura cerințelor școlare;
- personalitatea cadrului didactic;
- atitudinea pozitivă a învățătorului față de elevi, reguli școlare;
- relațiile elev-cadru didactic;
- relațiile elev-elev;
- relațiile elev-colectiv de elevi.

familiali, dintre care se remarcă drept cei mai importanți:

- nivelul educațional-cultural și climatul afectiv al familiei, aspirațiile acestora, nivelul de inteligență al părinților.

sociali, se referă, în primul rând, la:

- sistemul de relații extrafamiliale și extraconjugale între limitele căruia se desfășoară;
- experiența de viață a elevului;
- influența grupului de vârstă, efectele acestuia asupra elevului.

Aceste categorii de factori interacționează fiecare în sisteme de relații și corelații, adevărate rețele intercondiționate, greu separabile, fiecare având un rol complementar, compensând deficitul sau stânjenind acțiunea celorlalți care pot conlucra pozitiv, favorizând o bună adaptare școlară sau, din contra, negativ, determinând instalarea și menținerea fenomenului de adaptare.

Cercetările și observările efectuate de psihologi asupra elevilor din clasa întâi, au arătat că adaptarea școlară socio-psihologică a copiilor are loc în mod diferit.

Psihologul M. Bezrukih evidențiază trei grupe de copii, procesul adaptării la școală a acestor copii fiind diferit:

Prima grupă de copii (56 %) se adaptează la școală în decursul primelor două luni de instruire, aproximativ în aceeași perioadă când are loc adaptarea fiziologică cea mai acută. Acești copii relativ repede se încadrează în colectivul de covârșnici, se deprind la școală, își fac prieteni în clasă, chiar și în școală, au întotdeauna o bună dispoziție, sunt binevoitori, și fără mult efort execută toate însărcinările propuse de învățător. Uneori se întâmplă de a avea unele greutăți în relații cu învățătorul sau cu elevii, deoarece îi este încă greu de a respecta toate normele: vrea să mai alerge la recreație, vorbește cu colegul, neașteptând sunetul etc. Dar la sfârșitul lunii octombrie, acești copii total se încadrează în noul statut - cel de elev, la noile cerințe, la noul regim - el devine elev, la el este educată atitudinea pozitivă față de instruire.

O altă grupă de copii (30 %) au o perioadă mai lungă de adaptare. Acești copii nu pot primi (interioriza) noua activitate - cea de învățare, de comunicare cu învățătorul sau elevii - ei se pot juca la lecții, vorbesc cu colegii pe alte teme, nu reacționează la

observațiile învățătorului, dar dacă reacționează, atunci foarte dureros, cu lacrimi. Acești copii, de regulă întâmpină greutăți la însușirea conținuturilor curriculare. Numai la sfârșitul primei jumătăți de an (primul semestru), reacția lor devine adecvată, apare interesul față de instruire și se formează atitudinea pozitivă față de ea.

Ultima categorie de copii (14 %) sunt copii la care adaptarea școlară decurge cu mari dificultăți: ei nu asimilează conținuturile curriculare, au o formă negativă de comportament, au o izbucnire negativă a emoțiilor. Anume la adresa acestor copii învățătorii aduc nemulțumiri, părinții, copiii din clasă au aceeași părere: ei „încurcă lucrului din clasă”, au o atitudine negativă față de instruire [3, p. 78].

Majoritatea cercetătorilor (M. Bezrukih, L. Belova, A. Coașan) atrag atenția asupra comportamentului neadecvat, în general a formelor negative de comportament din clasa întâi, fiindcă în spatele acestora pot fi cauze variate. Printre acestea pot fi copii care au nevoie de un tratament special, cu deficiențe neuropsihice, dar pot fi și copii care nu sunt pregătiți pentru școală, din familii vulnerabile. Insuccesele zilnice, sistematice, lipsa relațiilor cu învățătorul provoacă o reacție negativă a elevului și a colegilor din clasă. Așa sau altfel, o comportare negativă este un imbold, un motiv de a vedea mai bine copilul și împreună cu părinții de a determina cauzele dificultăților de adaptare școlară.

Între reușită, atitudine pozitivă față de instruire și adaptare este o relație destul de ridicată. Psihologul român Aurelia Coașan consideră că ele nu sunt sinonime, ci adaptarea are o acoperire mai largă, e mai complexă. Un copil poate avea rezultate bune școlare, dar poate prezenta dificultăți de adaptare școlară, din motivul că se integrează dificil în colectivul clasei sau al școlii.

La aceiași autori (A. Coașan, S. Ghin, M. Bezrukih) găsim mai multe teze cu privire la adaptarea școlară, rezultate din investigațiile întreprinse:

- Frecvența copiilor care se adaptează foarte bine solicitărilor școlare este mai mare decât a celor care au rezultate școlare excepționale, pe când randamentul școlar slab este mai frecvent decât numărul copiilor care se adaptează dificil în raport cu cerințele școlii [1, p. 81; 3, p. 17].
- Un copil se adaptează cu atât mai ușor în clasa întâi, cu cât a început să frecventeze mai de timpuriu o colectivitate de copii/creșa sau grădinița.
- Se adaptează mai bine la cerințele școlii copii care provin din colectivități, indiferent dacă ei au frecventat grădinița în mediul rural sau urban. La acei copii, școlarizați urban, care au crescut la bunici, în mediul rural totuși se pot întâlni dificultăți în stabilirea relațiilor interpersonale (sunt mai timizi) și au o insuficientă antrenare în operarea logică. În schimb, sunt mai conștienți de datoria îndeplinirii sarcinilor școlare și se supun mai ușor disciplinei.
- Se adaptează mai ușor acei copii care provin din familii cu mai mulți copii, mai ales, dacă sunt frați, surori mai mari.
- În clasa întâi diversitatea conduitei adaptive se resimte în mod inegal în funcție de sex, de nivelul dezvoltării psihice, de volumul cunoștințelor.

- Fetele prezintă la începutul școlarizării calități de adaptare care corespund sau chiar sunt superioare nivelului lor de dezvoltare. Ele se adaptează mai repede, și mai facil, în raport cu băieții de nivel intelectual egal. Băieții sunt cei care pierd în fața fetelor, sub aspectul conduitei și a randamentului școlar. Pe ei nu-i interesează nota școlară, nota care pentru fete are o valoare mare. Băieții pun accent pe calitatea și eficiența asimilării cunoștințelor. Apoi se relevă la băieți din primele clase „autoritatea masculină” - ei nu vor să apară în fața colegilor ca „tocilari” [2, p. 355].

Adaptarea optimă depinde foarte mult de starea sănătății copilului. Despre „șocul școlarizării”, „stresul școlar” (școalafobia) medicii au început a vorbi la mijlocul anilor '50 ai secolului trecut și această noțiune a ocupat un loc stabil în documentele Organizației Internaționale a Sănătății, determinând că aceste apariții nu dispar, dar an de an sunt mai evidente și au o apariție tot mai acută.

Astfel, adaptarea școlară este un proces complex multifactorial, foarte important pentru începerea școlarizării, iar optimizarea acestui proces impune necesitatea de a se acorda o atenție sporită legăturii școlii cu grădinița, cu care trebuie să aibă un trunchi comun. Anume la grădiniță în grupa de pregătire se educă atitudinea pozitivă față de instruire în școală.

Școala ajută în formarea copilului ca personalitate independentă, responsabilă, creativă, care va participa în viața societății. Adaptarea afectivă și socială a copilului mic la condițiile de viață în grup este unul din aspectele esențiale ale școlii.

Această problemă este mult mai acută pentru copiii cu dizabilități. Procesul dat implică diverse modalități de interacțiune. Copiii cu dizabilități necesită un climat favorabil pentru adaptare cât mai echilibrată.

Pedagogii și psihologii relevă faptul privind cauza dificultăților pe care le întâmpină școala, indicând că aceasta constă în neajunsurile ce au loc în timpul pregătirii copiilor pentru școală.

Pentru pedagogii contemporani actuală este problema despre educarea atitudinii pozitive a copiilor către școală veniți în clasa întâi din familie. Se recomandă diverse căi de soluționare a ei: organizarea pe lângă grădiniță a claselor pregătitoare pentru copiii ce nu frecventează instituțiile preșcolare; organizarea seminarelor și conferințelor pentru părinți în scopul de a explica esența pregătirii personale a copilului pentru instruirea în școală.

Astfel se vede că în știință se conturează anumite legități de căutări pedagogice a căilor și metodelor de pregătire a copiilor pentru școală. Fenomenul educației este legat de însușirea de către copil a noilor tipuri de activități, rolului social, schimbarea mediului social.

Adaptarea în clasa întâi este o perioadă deosebită și complicată în viața copilului: el însușește rolul social nou, de elev, noul mod de activitate - cea instructivă; se schimbă mediul social, apar colegi de clasă, învățătorul și școala ca o grupă socială mai mare, unde se include copilul; se schimbă însuși modul său de viață.

În culegerea științifico-metodică *Diagnostica dezadaptării școlare* găsim conceptul de dezadaptare școlară prin care înțelegem o îmbinare a semnelor ce ne relatează despre necorespunderea statutului sociopsihologic și psihofiziologic al copilului cu cerințele situației instruirii școlare, însușirea cărora, din mai multe cauze, devine dificilă sau imposibilă.

Profilactica dezadaptării școlare vizează perfecționarea mediului școlar, a procesului pedagogic, pe de o parte, și profilactica și corijarea dezvoltării psihice a copilului, crearea condițiilor pentru dezvoltarea psihică adecvată ce asigură „pregătirea” lui față de unele sau altele schimbări, pe de altă parte.

Se constată oare fenomenul dezadaptării sociopsihologice în școala primară? Investigațiile pedagogilor M. Maksimova, M. Zelionova, R. Ovciarova, E. Halimova, T. Șilova confirmă că fenomenul dezadaptării sociopsihologice există la elevii școlii primare și poate să se manifeste până la 37 % cazuri [3, p. 97].

Analizând concepțiile psihologilor și pedagogilor, putem face concluzia că problema adaptării în școală este una din cele mai dificile, dar importantă pentru fiecare copil ce va fi școlarizat. Copiii, cărora le este educată atitudinea pozitivă față de instruirea în școală, se adaptează cu ușurință la noile condiții ale școlii.

Școlii contemporane i se impune o redimensionare a formelor de educație în conformitate cu performanțele intervenite în societate, o preocupare sporită în vederea descoperirii celor mai eficiente modalități de integrare a copiilor cu CES într-o clasă obișnuită pentru o reușită a adaptării școlare.

Referințe bibliografice

1. COAȘAN, A., VASILESCU, A., *Adaptarea școlară*. București: Editura Științifică și Tehnică, 1988.
2. SACALIUC, N., COJOCARU, V., *Fundamente pentru o știință a educației copiilor de vârstă preșcolară*. Chișinău: Cartea Moldovei, 2012.
3. НИЖЕГОРОДЦЕВА, Н., ЩАДРИКОВ, В., *Психолого-педагогическая готовность ребенка к школе*. М., 2001.
4. VRAȘMAȘ, T., *Învățământul integrat și/sau incluziv pentru copiii cu cerințe educative speciale*, Aramis, 2001.